

CINC TESTIMONIS SOBRE WITTGENSTEIN: PINSENT, PARAK, FANIA PASCAL, KING i DRURY

Antologia a cura de Joan ORDI

Volem completar el nostre estudi recollint breument el testimoni d'algunes persones que van conèixer i tractar Wittgenstein en algun moment significatiu de la seva vida o al llarg d'un període de temps prou prolongat. La selecció és per força limitada, ja que un tractament exhaustiu de la imatge que es desprèn dels múltiples testimonis publicats requeriria moltes pàgines d'anàlisi detallada. Presentem, doncs, aquells testimonis que van intentar comprendre o copsar alguna cosa de l'última arrel amb què Wittgenstein nodria tant el seu pensament com la forma de la seva vida: 1) de David H. Pinsent, 2) de Franz Parak, 3) de Fania Pascal, 4) de John King i 5) de Maurice O'Connor Drury.

1. David H. Pinsent

La publicació del *Diari de Pinsent*¹ ha resultat de gran interès per conèixer els primers desenvolupaments filosòfics de Wittgenstein. Segons diu G. H. von Wright en el pròleg, David Pinsent va conèixer Ludwig Wittgenstein el febrer de 1912, en les reunions setmanals anomenades *squashes* que Russell mantenia en les seves habitacions del Trinity College de Cambridge amb alguns estudiants avançats i que consistien en discussions lliures sobre un tema filosòfic. Aviat Ludwig i David es van fer amics i van realitzar junts un viatge de vacances a Islàndia del 5 de setembre al 3 d'octubre de 1912. David es va sotmetre també als estudis experimentals de Wittgenstein sobre el ritme. Ambdós amics van romandre a Cambridge el curs 1912-1913 i del 29 d'agost fins a l'1 d'octubre de 1913 van visitar junts Noruega, on van

¹ David Hume PINSENT, *Reise mit Wittgenstein in den Norden. Tagebuchauszüge. Briefe* (herausgegeben von G. H. von Wright mit einer Einführung von Anne Pinsent Keynes sowie einem Nachwort von Allan Janik und Walter Methlagl. Aus dem Englischen von Wolfgang Sebastian Baur), Wien – Bozen: Folio Verlag 1994. El text original, no accessible a les nostres terres, ha estat publicat en anglès: *A Portrait of Wittgenstein as a Young Man. From the Diary of David Hume Pinsent 1912-1914*, Oxford: Basil Blackwell 1990. El coneixement del jove Wittgenstein que el Diari de Pinsent aporta ha estat incorporat en la biografia següent, que compta, per la seva seriositat, amb l'aprovació dels marmessors del llegat literari del vienès: Brian MCGUINNESS, *Wittgenstein: A Life. Young Ludwig 1889-1921*, Berkeley-Los Angeles-London: The University of California Press 1988. Citarem per «DP».

passar unes setmanes de descans i de treball: Wittgenstein, en l'elaboració d'una nova lògica sobre la de Frege i Russell; Pinsent, en la preparació dels seus exàmens de dret. Deu dies després de llur retorn, Wittgenstein deixà Cambridge per tornar a Noruega i dedicar-se intensament a enllestir la lògica durant tot el curs acadèmic de 1913-1914, ja que: «Les llavors de pensament de les quals finalment s'originà el *Tractatus* ja es trobaven mentrestant en ple desenvolupament.»² D'aquest *Diari* paga la pena de reproduir els textos següents:

1.6.1912; a l'habitació de Ludwig

Ha estat molt comunicatiu i ha explicat moltes coses de si mateix: que durant nou anys, fins al darrer Nadal, va patir una terrible soledat interior; que aleshores pensava permanentment en el suïcidi i que ara s'avergonyeix de no haver tingut mai el coratge de fer-ho. Que ha tingut, com s'expressava, 'com un sentiment d'estar *de trop* en aquest món', però que el va menysprear de manera vergonyosa. Pròpiament, havia d'haver estudiat enginyeria, per a la qual cosa, però, no posseïa ni inclinació ni talent. I que per això també ara des de feia poc ho intentava amb la filosofia i havia vingut aquí per estudiar amb Russell, cosa que havia resultat la seva salvació, car Russell li ha donat ànims. Russell té dipositades, cosa que jo sé, moltes esperances en ell: i fins i tot s'ha deixat corregir per ell i s'ha deixat convèncer que en un o dos punts de la seva teoria filosòfica es troba en un camí sense sortida; al respecte, Russell no és l'única autoritat filosòfica d'aquí que Wittgenstein ha convençut de no tenir raó.

25.10.1912; Ludwig explica a David el nou principi per la solució d'un problema en relació amb els fonaments de la lògica simbòlica, del qual s'ocupava a Islàndia sense haver-ne trobat encara una solució satisfactòria

El seu intent de solució més recent comença en un punt completament diferent i és molt més concret; si hagués de mostrar-se concloent, pot revolucionar completament la lògica simbòlica. Russell ha dit que el considera concloent, però que tem que no el comprendrà ningú: jo, però, crec haver-lo comprès(!). Si el principi de Wittgenstein funciona, serà el primer a resoldre un problema amb el qual han lluitat durant anys Russell i Frege: a més a més, el principi de solució és sobremanera magistral i convincent.³

25.8.1913; concreció dels plans per al segon viatge: Espanya o Andorra o Noruega; Ludwig explica després a David els seus darrers descobriments en el camp de la lògica

Són realment esbalaïdors i signifiquen la solució de tots els problemes en els quals ha treballat sense èxit durant tot el darrer any, i és summament interessant seguir com desenvolupa ell la seva obra pas a pas, d'hipòtesi en hipòtesi, fins haver descobert finalment aquest nou sistema – meravellósament senzill i evident i manifestament la solució per antonomàsia. D'aquesta manera, ha contradit obertament l'obra de Russell en àmplies parts, però Russell seria el darrer a prendre's malament una cosa així, car no li fa cap dany a la significació de la seva obra – tant més que Wittgenstein és deixeble seu i li està enormement molt agraït. El treball de Wittgenstein és realment sorprenent – i crec que el tèrbol patamoll de la filosofia s'aclareix ara més de la mà d'una teoria de la lògica manejable – l'única disciplina filosòfica particular en la qual l'home pot assolir coneixements

² DP 9.

³ DP 77.

absolutament segurs – en la metafísica, etc., això a penes és possible a causa de la completa manca de dades. § L'assumpte és com el pas de l'alquímia a la química.

§ La lògica constitueix, després de tot, tota la filosofia. Tota la resta, es digui com es vulgui dir, és o bé metafísica – una àrea sense esperança, car manquen tots els punts fermes de suport – o bé ciència natural, per exemple psicologia.⁴

25.9.1913; el suïcidi i la vida que ha de ser viscuda amb sentit últim

Aquest vespre ens hem posat a parlar del suïcidi – per bé que Ludwig no estava deprimat o cosa així – més aviat tot el dia s'ha mostrat realment alegre. Tanmateix, m'ha dit que no ha passat cap dia de la seva vida que no hagi jugat, un cop o un altre, amb el pensament del suïcidi. Se n'ha estranyat realment quan li he dit que jo mai no m'he sentit capaç de suïcidar-me i que, si tingués l'oportunitat, viuria la meua vida sempre exactament així – com ara mateix! –. Ell, això, no ho faria per res del món.⁵

2. Franz Parak

Franz Parak va ser company de reclusió de Wittgenstein durant els mesos de 1919 en què va restar presoner a Monte Cassino fins al 25 d'agost. En un informe molt breu de poc més d'una pàgina explica un parell d'anècdotes que donen una idea de la proximitat existencial de Wittgenstein al cristianisme.⁶ Al camp de presoners de Cassino es va formar, al voltant del vienès, un petit cercle d'amics al qual pertanyien el Dr. Ludwig Hänsel, el professor Jungwirth, l'escultor Drobil i l'autor mateix, qui era mestre. Aquest cercle va ser el primer grup de persones constituït per llegir el *Tractatus* en manuscrit, tot sentint les explicacions directament del propi autor. En un nivell, però, més personal, Wittgenstein va confessar a Parak que, després de l'empresonament, volia fer-se preferentment sacerdot, tot i que també volia fer-se mestre per llegir l'Evangeli als nens. Parak afirma que, amb el *Tractatus*, Wittgenstein considerava acabada la seva tasca filosòfica i que havia de buscar-se una ocupació que li plagués espiritualment. El testimoni de Franz Parak és interessantíssim perquè mostra que biogràficament Wittgenstein no es trobava gaire lluny de les conviccions existencials del cristianisme.

A la meua pregunta per què ell valorava tant Dostojevskij, Wittgenstein va respondre: «A causa del seu enfocament (aquí no puc recordar exactament l'adjectiu que va afegir) religiós.» Ara, doncs, estava clar que havia volgut significar un renaixement religiós en el sentit de Sant Pau: «Si hom és en Crist, llavors és una nova creació» (2Co 5,17). Per

⁴ DP 105-106.

⁵ DP 141.

⁶ Franz PARAK, «Ludwig Wittgensteins Verhältnis zum Christentum», a: Elisabeth LEINFELLNER et alii, *Wittgenstein and His Impact on Contemporary Thought. Proceedings of the Second International Wittgenstein Symposium, 29th August to 4th September 1977, Kirchberg/Wechsel (Austria)*, Vienna: Hölder-Pichler-Tempsky²1980, pp. 91-92.

això el que més li hauria agradat és fer-se sacerdot, i no actuaria pas com el jove de l'Evangelí de Mateu (Mt 19,16-23), el qual, en dir-li Jesús: «Si vols ser perfecte, vés, ven tot el que tens i segueix-me!», es va entristir i se'n va anar, car tenia molts béns. Wittgenstein, per contra, es va desempallegar de la possessió que havia heretat, decisió contra la qual Tolstoj va lluitar en va, i es va lliurar enterament a la seva vocació de cercador de la veritat, gairebé com en un altre temps el grec Sòcrates.⁷

3. Fania Pascal

Fania Pascal, ucraïnesa d'origen jueu i comunista que arribà a Cambridge el 1930, ofereix un testimoni força interessant sobre el Wittgenstein dels anys 30.⁸ El que escriu dels seus records de Wittgenstein constitueix el resultat de la seva experiència personal de relació amb el filòsof durant gairebé set anys. A Wittgenstein mateix li hauria desagradat, car no tolerava intromissions en la seva vida personal. Pascal, que treballava com a professora de rus a Cambridge, va ensenyar aquesta llengua a Wittgenstein i al seu amic Francis Skinner. Considera una llacuna important que no s'esmenti Francis Skinner en els resums habituals de la biografia de Wittgenstein, tret de recordar que el filòsof li va dictar el *Llibre Marró* els anys 1934-35: «Doncs jo el vaig conèixer com el company constant que va ser de Wittgenstein durant la major part dels anys 30, fins a la seva mort prematura el 1941.»⁹ L'any 1935, a les vigílies del seu viatge a la URSS, Wittgenstein es va adreçar a Fania Pascal particularment per mantenir converses en rus amb ella i preparar així el viatge. Pascal no considerava que Wittgenstein fos un asceta de naixement, car sabia apreciar les bones coses de la vida a les quals renunciava voluntàriament. Aviat la lectura favorita en rus va ser *Crim i càstig* de Dostojevskij. Una vegada, Wittgenstein va comparar Dickens amb Dostojevskij: per al primer va apuntar al terra; per al segon, cap dalt. Pascal troba admirable el fet que Wittgenstein mai no tenia en compte consideracions de *status*, de classe social o d'èxit mundà: «L'única cosa que li importava era que la gent fos fidel a la seva pròpia naturalesa; sense això no haurien pogut ser feliços.»¹⁰

Al meu entendre, el seu sentiment per Rússia hauria tingut sempre més a veure amb els ensenyaments morals de Tolstoj, amb les intuïcions espirituals de Dostojevskij, que no pas amb qüestions polítiques o socials. Ell veuria aquestes darreres, que no li

⁷ Parak, pp. 91-92.

⁸ Fania PASCAL, «Wittgenstein. A Personal Memoir», a: Rush RHEES (ed.), *Recollections of Wittgenstein*, Oxford: Oxford University Press ²1984, pp. 12-49. La primera edició d'aquesta *Memòria*, que Pascal va començar a escriure la tardor de 1969 al Canadà, va ser publicada a *Encounter* 41/2 (1973) 23-39, i va ser reeditada, amb correccions, a C. G. LUCKHARDT (ed.), *Wittgenstein: Sources and Perspectives*, Hassocks: Harvester 1979 i Ithaca, N.Y.: Cornell University Press 1979. Citem i traduïm de la versió del llibre de Rhees, que abregem per «RR».

⁹ RR 13.

¹⁰ RR 25.

eren certament indiferents, en termes de les primeres. Les seves opinions polítiques, rarament expressades, podien ser ingènues.¹¹

No estava intrigat o entretingut per la naturalesa humana. Sempre purità, estava segur que la seva naturalesa era dolenta; i la seva actitud respecte d'ella era la de la desesperació. N'exceptuava les grandioses realitzacions de pocs en la religió, el misticisme i l'art, però declarava aquestes realitzacions insondables, en realitat inefables.¹²

Només puc dir que per al meu marit i per a mi mateixa, i pel que sé per a tots els altres que el van conèixer, Wittgenstein sempre semblava una persona de castedat no forçada. Hi havia, de fet, en ell quelcom d'un *noli me tangere*, de manera que un no es pot imaginar que algú s'atrevisi a tant com donar-li un copet a l'esquena, ni és possible imaginar-se'l necessitat d'una expressió física normal d'afecte. En ell, tot estava sublimat fins a un grau extraordinari.¹³

4. John King

John King va establir relació amb Wittgenstein a la tardor de 1930. Va ser un dels alumnes amics del vienès a l'època dels primers anys 30, durant els cursos 1930-31 i 1931-32. D'aquestes primeres classes després del retorn a Cambridge ens ofereix un testimoni personal relatiu a les noves idees que Wittgenstein començava a formular aleshores.¹⁴ Un any després es van publicar per primera vegada les seves breus *Memòries de Wittgenstein*, que constitueixen un testimoni molt honest de la relació amistosa que va mantenir amb el filòsof.¹⁵ Quan King va conèixer Wittgenstein, aquest vestia la toga de doctor en filosofia. Tanmateix, Wittgenstein no mostrava afectació en la seva condició acadèmica. De fet, mai no li va interessar representar un paper. A Wittgenstein li resultava natural interessar-se pels seus alumnes. Les converses entre tots dos no van ser mai filosòfiques, sinó que tractaven de música, tema en què també King havia estat educat en la rectoria de Norfolk. Una vegada, Wittgenstein li va expressar que és molt fàcil pensar que hom comprèn el que Beethoven diu, igual que hom creu entendre la projecció d'una figura geomètrica inconclusa i després, en veure-la acabada, s'adona que no havia comprès res. Quan escoltaven música plegats del gramòfon portàtil de King, per exemple el quartet de corda de Brahms *opus 67*,

¹¹ RR 44-45.

¹² RR 47.

¹³ RR 48.

¹⁴ Vegeu l'obra: Desmond LEE (ed.), *Wittgenstein's Lectures, Cambridge, 1930-1932. From the Notes of John King and Desmond Lee*, Oxford: Basil Blackwell 1980, paperback edition 1982.

¹⁵ Ens basem en el text reimprès en la segona edició de les *Memòries* de Rhees: John KING, «Recollections of Wittgenstein», a: Rush RHEES (ed.), *Recollections of Wittgenstein*, Oxford: Oxford University Press ²1984, pp. 68-75. La primera edició del llibre de Rhees és de l'any 1981, i en ella es publicà per primera vegada el testimoni de John King.

l'expressió facial de Wittgenstein era la d'una persona que estigués assaborint una exquisidesa.

Jo el veia com un home d'una alta integritat i comportament moral, intel·lectual i artístic, tolerant amb els qui tenien menys capacitat que ell mateix i mai crític excepte amb el que considerava mentida, hipocresia, afectació i coses semblants. No hauria tolerat res que no fos autèntic. I també sentia que era un home que veia en la vida una gran seriositat i propòsit. Amb les seves pròpies paraules, que només recentment he arribat a comprendre: 'però d'això, n'estic segur: que no estem aquí per passar-nos-ho bé'. El que vaig aprendre d'ell va ser una lleugera comprensió que la filosofia no respondria les meves qüestions. També vaig aprendre el que considero que és l'essència del cristianisme, una apreciació del seu simbolisme i de la seva profunditat. I vaig aprendre alguna cosa d'allò que és ètic i d'allò que és místic, coses que trobo difícils d'expressar i de les que, d'acord amb la seva filosofia, efectivament 'hom no pot parlar'.»¹⁶

5. Maurice O'Connor Drury

Les *Memòries de Wittgenstein* editades per Rush Rhees contenen dues col·laboracions del qui també fou un dels primers amics íntims del filòsof immediatament després de retornar a Cambridge. La primera memòria, que és la més breu i la darrera cronològicament, apareix aquí per primera vegada. Drury l'havia enllestida per ser publicada en una miscel·lània d'assaigs en honor de G. H. von Wright, però la mort, esdevinguda el dia de Nadal de 1976, va estroncar el projecte quan es trobava ja en fase de galerades. La segona memòria, que constitueix la base de la primera, correspon a un mecanoscrit de 1974 i es remunta, al seu torn, a un primer esbós de l'any 1966, en què l'autor volia suplir la llacuna central que als seus ulls presentava la creixent munió d'introduccions i comentaris sobre Wittgenstein: «Seria una tragèdia que comentaristes ben intencionats donessin la impressió que els seus escrits són ara fàcilment assimilables en el mateix medi intel·lectual contra el qual advertien en gran part.»¹⁷ Drury considera, doncs, erroni l'intent d'interpretar Wittgenstein com a exponent d'un context europeu cultural que el filòsof, en canvi, contemplava com una amenaça espiritual de la civilització. Drury no va

¹⁶ RR 75.

¹⁷ Maurice O'C. DRURY, «Some Notes on Conversations with Wittgenstein», a: Rush RHEES (ed.), *Recollections of Wittgenstein*, Oxford: Oxford University Press ²1984, pp. 76-96, i «Conversations with Wittgenstein», pp. 97-171. La frase citada pertany a l'esbós de 1966 i es troba en el prefaci d'aquesta obra editada per Rhees a pàgina xi. Consulteu amb profit també la següent obra: Maurice O'Connor DRURY (edited and introduced by David Berman, Michael Fitzgerald and John Hayes), *The Danger of Words and Writings on Wittgenstein*, Bristol: Thoemmes Press 1996.

arribar a una versió satisfactòria d'aquesta primera memòria perquè no creia que acabés de produir l'efecte d'advertència contra la cultura que contenen els escrits de Wittgenstein. Drury va conèixer Wittgenstein a Cambridge, on va arribar per estudiar teologia i preparar-se per a ser ordenat sacerdot de l'Església Anglicana. Finalment, es va decantar per la medicina i el 1947 es va especialitzar en psiquiatria. Mai no va perdre el contacte amb Wittgenstein i va acudir a casa del Dr. Bevan poc abans de la seva mort. Amb Drury, Wittgenstein va poder anar a fons en el tema de la religió, cosa que devia ser causa de gran satisfacció per al filòsof, car Drury connectava amb allò que havia fet meravellosa la seva vida: la profunditat ètica de l'existència, el transcendent que s'hi mostra. Ell mateix hauria dit: «Seràs feliç si al llarg de la teva vida trobes una sola persona amb la qual puguis mantenir discussions realment valuoses.»¹⁸

Doncs bé, aquestes observacions em van plantejar immediatament la qüestió si no hi havia dimensions del pensament de Wittgenstein que encara restaven àmpliament ignorades. He vist que les *Observacions filosòfiques* podien haver estat dedicades 'a la glòria de Déu'? O que els problemes discutits a les *Investigacions filosòfiques* han estat considerats des d'un punt de vista religiós?¹⁹

Crec que la dificultat que hom trobaria en comprendre els escrits de Wittgenstein no és merament una dificultat intel·lectual, sinó una demanda ètica. La senzilla demanda que, en tot temps i en tot lloc, no hauríem de dir res més que el que realment sabem.²⁰

Segons Drury, la *Conferència sobre ètica* de Wittgenstein aclareix aquesta idea. I en cita amplis passatges per confirmar que aquest text ajuda a entendre el principi ètic interpretatiu de tots els escrits del filòsof. L'objectiu, doncs, de Wittgenstein sempre va ser el de traçar una frontera ferma i irrompible al voltant de l'esfera del que pot ser dit significativament. Cosa que no implica ridiculitzar els qui han intentat traspassar-la, sinó que aquesta «[...] és traçada per intensificar el veritable ímpetu i desig de trencar i sortir de la nostra gàbia.»²¹ O sigui, Wittgenstein va perseguir durant tota la vida, segons Drury, l'intent de traçar una frontera ferma entre allò que pot ser dit i allò que existeix més enllà del món i és absolut, cosa que serveix al propòsit de provocar un sentiment de claustrofòbia espiritual de l'home en el món:

¹⁸ RR 104.

¹⁹ RR 79.

²⁰ RR 82.

²¹ RR 83.

La dialèctica ha de treballar des de l'interior, per dir-ho així. Hi ha una latent metafísica subjacent a totes les ciències naturals i fins i tot a les expressions del llenguatge col·loquial: això ha de ser exposat i bandejat. Llavors 'el materialisme vulgar i la teologia vulgar' s'esfumen com els fantasmes. Però aquest esfumar-se és dolorós i planteja una demanda ètica.²²

Només pretenc mantenir que, tot al llarg d'aquests interessos específics, cal trobar una demanda ètica, si volem entendre les implicacions de la seva obra en tota llur extensió. És aquest contemplar breument els interessos de l'absolut el que dóna una profunditat a la seva obra que no he trobat en aquells que han vingut després d'ell o que han intentat simplificar la complexitat del seu pensament.²³

Conclusió

En conclusió, el testimoni de Drury demostra a bastament que l'absolut és per a Wittgenstein eticoreligiós: és el transcendent en el sentit més radical de la paraula. No l'evocació merament simbòlica d'un àmbit més enllà dels fets del món que només serviria, com a boira sobre la muntanya, per a recordar a l'home la seva insatisfacció amb els fets del món. No: un àmbit ocupat pel Transcendent, amb majúscules. Un àmbit ètic, sí; però d'una ètica de l'absolut, i d'un absolut que és transcendent, i d'un transcendent que és *e/* Transcendent. Els valors absoluts i el Transcendent s'identifiquen: el bé és bo perquè Déu el vol, no perquè pugui fer valer pretensions de racionalitat enfront de la voluntat de Déu. Així és com ètica i religió són u. En delimitar el llenguatge significatiu amb la intenció d'evitar que hom l'usi per parlar d'allò que és transsignificatiu, l'ésser humà pren consciència de la condició de gàbia que els fets del món en particular i el món com a totalitat manifesten a l'esperit humà. I, en descobrir de la mà de la prohibició de transcendir els fets en el llenguatge, la forta i gairebé irresistible tendència de l'esperit humà a trencar els ferros de la gàbia, aquest ímpetu natural, que està directament connectat amb la qüestió del sentit de la vida, s'aguditza encara més, exasperant la condició humana des de dintre d'ella mateixa. L'home descobreix llavors que pot realment aprendre a viure en una forma de vida que ateny el transcendent, ja no perquè en parla, sinó perquè en callar pot deixar que es mostri èticament, estèticament i religiosament.

²² RR 84.

²³ RR 84.